



คณะอักษรศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทวิจารณ์
รางวัลกองทุน
หม่อมหลวงบุญเหลือ
เทพยสุวรรณ
ปี ๒๕๔๔

โครงการวิจัย เครือข่ายการวิจัยศิลปะ
การวิจัยและพัฒนา (สกว.)

ตัวอย่าง
บทวิจารณ์วรรณกรรมรางวัลชมเชย
ประจำปี ๒๕๕๔

กฎไตรลักษณ์แห่งชีวิต
ในนวนิยายเรื่อง “เวลา” ของชาติ กอบจิตติ

โดย เจริญญา คอนกรีต

กฎไตรลักษณ์แห่งชีวิต

ในนวนิยายเรื่อง “เวลา” ของชาติ กอบจิตติ

โดย สิริชญา ดอนกริต

“เวลา” เป็นนวนิยายเรื่องที่ 2 ของ ชาติ กอบจิตติ ที่ได้รับรางวัลซีไรต์ในปี พ.ศ. ๒๕๓๖ ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับนักสร้างภาพยนตร์คนหนึ่งได้ไปดูละครเวทีและละครนั้นเป็นละครเกี่ยวกับสภาพชีวิตของคนแก่ในสถานสงเคราะห์คนชรา ฉากที่ปรากฏในเรื่องเป็นฉากซ้อนฉาก คือเป็นฉากเรือนพยาบาลของผู้ป่วยชราบนเวที ซ้อนอยู่ในฉากโรงละครที่ผู้กำกับไปดู และเหตุการณ์ที่ปรากฏในนวนิยายก็เป็นเหตุการณ์ซ้อนเหตุการณ์ นั่นคือ เหตุการณ์บนเวทีกับเหตุการณ์ข้างล่างเวที นวนิยายเรื่อง “เวลา” เป็นนวนิยายที่มีความน่าสนใจอยู่หลายประการและเป็นทิวทัศน์วิจารณ์กันอย่างมาก จึงเป็นเรื่องที่น่าขบคิดว่านวนิยายเรื่องนี้มีต่ออะไรจึงได้รับรางวัลซีไรต์ แม้จะเป็นการให้กับนักเขียนผู้เคยได้รับรางวัลมาแล้วก็ตาม

“เวลา” เป็นนวนิยายที่ผู้เขียนได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับชีวิต ซึ่งแท้ที่จริงแล้ว “ไม่มีอะไร” โดยอิงหลักปรัชญาทางพุทธศาสนาเรื่อง กฎไตรลักษณ์ อันได้แก่ อนิจจัง (ความไม่เที่ยง), ทุกขัง (ความทุกข์), และอนัตตา (ความไม่มีตัวตน) ผู้เขียนนำเสนอภาพผ่านฉากที่เป็นละครเวทีซึ่งแสดงให้เห็นคนชราจำนวนหนึ่งที่มาใช้ชีวิตช่วงสุดท้ายร่วมกันอยู่ในเรือนพยาบาลของสถานสงเคราะห์คนชรา ในบรรยากาศของความสิ้นหวัง คนชรากล่านั้นยังมีความหวัง การรอคอยความหวังและความรัก โดยมี “เวลา” เป็น “นายใหญ่” กำหนดจังหวะชีวิตอย่างไม่มีผู้ใดหักเหได้ นอกจากแนวคิดที่แสดงธรรมดังกล่าวแล้ว การเสนอเรื่องยังมีลักษณะริเริ่มสร้างสรรค์ใช้กลวิธีแปลกใหม่ ประสมประสานสื่อระหว่างศิลปะของภาพยนตร์ ละคร และวรรณศิลป์ได้อย่างกลมกลืนโดยเสนอผ่านสายตาและความคิดคำนึงของผู้ดูละครคนหนึ่งซึ่งเป็นนักสร้างภาพยนตร์ กลวิธีนี้ทำให้การดำเนินเรื่องน่าสนใจ มองได้หลายแง่มุม ตัวละครมีลักษณะโดดเด่นมีสีสันและมีชีวิตชีวา สาระของเรื่องนี้จึงมีพลังกระทบอารมณ์ผู้อ่านให้ตระหนักถึงความว่างเปล่าของชีวิตที่มนุษย์หลงยึดติดอยู่

การที่ผู้เขียนใช้มุมมองที่หลากหลาย คือ คนที่เล่าเรื่องเป็นคนที่นั่งดูละคร
ตามดูว่าเรื่องนี้เป็นละครเวทีทุกอย่างมองจากสายตาของ “ผม” ที่เป็นคนเล่าเรื่องซึ่ง
นั่งอยู่ในโรงละคร และเผชิญคนที่นั่งดูอยู่นี้เป็นนักสร้างภาพยนตร์ ตลอดเวลาเขา
จะนั่งมองดูฉากและคิดว่าถ้าฉากนี้เป็นภาพยนตร์มันควรจะเป็นอย่างไร ขณะเดียวกัน
เขาก็ย้อนคิดไปถึงชีวิตของเขาเอง ทั้งสามอย่างนี้จะไปด้วยกันตลอดเวลา จึงนับได้
ว่าชาติ กอบจิตติ ได้นำเสนอความแปลกใหม่มาสู่วงการประพันธ์

จากแนวคิดในเรื่องที่สำคัญ ซึ่งเกี่ยวกับสังขธรรมที่ว่าแท้จริงแล้วชีวิตมนุษย์
ไม่มีอะไรเป็นตัวตน การที่มนุษย์ติดอยู่กับสิ่งต่างๆ ในชีวิต ไม่ว่าจะเป็นรูปร่าง
หน้าตา เงินทอง ชื่อเสียง เกียรติยศ ชาติตระกูล เพราะตกเป็นทาสของเวลานั่นเอง
เราจะพบว่าสิ่งที่ผู้เขียนได้นำเสนอในนวนิยายเรื่องนี้ นอกจากจะเป็นเรื่องของสัง-
ขธรรมคือไม่ให้ยึดติดเพราะชีวิตคนเรานั้นไม่มีอะไรจริงยั่งยืน เมื่อตายไปแล้วก็ไม่
สามารถจะเอาสิ่งใดติดตัวไปด้วยได้ ผู้เขียนยังได้สะท้อนสภาพชีวิตของคนชราได้
อย่างน่าสนใจดังที่จะได้กล่าวถึงต่อไป

สำหรับเรื่องการไม่มีอะไรในชีวิตนั้น ผู้เขียนได้ใช้ตัวละครเสียดยาชราที่
ค่อนข้างเสียดสีบนเวทีเป็นผู้ออกเล่าเรื่องนี้ ด้วยการตะโกนว่า “ไม่มีอะไร ไม่มีอะไร
จริงๆ” อยู่ในระยะๆแทรกในเรื่อง เมื่อผู้อ่านอ่านไปในตอนเริ่มแรกย่อมที่จะไม่เข้าใจ
ใจความหมายว่า ผู้เขียนต้องการสื่ออะไร แต่เมื่ออ่านไปได้ระยะหนึ่ง ผู้เขียนจะ
ค่อยๆเฉลยว่าที่ “ไม่มีอะไร” นั้นคืออะไร โดยสร้างพฤติกรรมของตัวละครที่ยึดติด
อยู่กับสิ่งต่างๆ ในชีวิตขึ้นมา เริ่มแรกที่เงินของยายจันทร์หาย แสดงให้เห็นถึงการ
ยึดติดอยู่กับวัตถุนิยม ซึ่งสิ่งมีค่าเหล่านี้ก็ล้วนแล้วแต่มาจากการที่มนุษย์กำหนดคุณค่า
ให้กับมันทั้งสิ้น (แสดงให้เห็นถึงหลักอนัตตา) เมื่อยึดติดมากก็เป็นทุกข์มาก (หลัก
ทุกข์) ยายจันทร์เองก็เป็นทุกข์ เกิดความเสียดายเงินของตนเองและเกิดความระแวง
ยายบุญเรือนที่อยู่เคียงข้างๆ จนต้องย้ายเตียงกับยายตอน ส่วนยายบุญเรือนเองนั้นก็
ยึดติดอยู่กับยศฐาบรรดาศักดิ์ในอดีต ซึ่งแม้ในอดีตตนเองจะเคยมีเคยเป็น แต่
ปัจจุบันสิ่งเหล่านั้นก็ได้อันตรธานหายไปจนหมดสิ้นแล้ว แสดงให้เห็นถึงความไม่
เที่ยงแท้แน่นอนของสรรพสิ่ง ไม่มีสิ่งใดที่จะคงอยู่จริงยั่งยืนตลอดไป แม้แต่สังขาร

ของคนเราที่ขมรวังโรยไปตามกาลเวลา (หลักอนิจจัง) ดังนั้นคำว่า “เวลา” จึงเข้ามา มีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง เวลาของคนคนหนึ่งจะหยุดลงก็ต่อเมื่อคนคน นั้นหมดลมหายใจ เวลาเป็นตัวการทำให้ทุกสิ่งเคลื่อนที่และก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่างๆ เวลาจึงเป็นเครื่องกำหนดชีวิตมนุษย์ คนที่กำลังมีความสุขอยู่ ณ เวลา ช่วงหนึ่งก็อยากที่จะหยุดเวลาไว้ตรงนั้นให้นานที่สุด คนที่มีความทุกข์ก็อยากให้ เวลาผ่านพ้นช่วงนั้นไปได้เร็วๆ แต่เวลาก็ยังคงเดินต่อไปอย่างเที่ยงตรงและยุติธรรม อย่างไม่มีการหยุดพัก ไม่รีรอต่อคำร้องขอของใครหน้าไหน ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็น บุคคลที่มีเงินทองหรืออำนาจล้นฟ้า ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นชายหรือหญิงก็ตาม

“เวลา” เป็นเรื่องที่ผู้เขียนใช้ประโยชน์จากเหตุการณ์ต่างๆ ซึ่งเป็นรายละเอียด ปลีกย่อยมาเกี่ยวข้องกับแนวคิดหลักของเรื่องได้อย่างเต็มที่ ตัวละครแต่ละตัวมีบทบาทที่จะทำให้แนวคิดของเรื่องชัดเจนขึ้น แม้กระทั่งชื่อของตัวละครนั้นผู้เขียนก็ได้ พยายามที่จะตั้งชื่อให้มีนัยยะแต่ก็ไม่รู้เป็นการจงใจเกินไปนัก เช่น ชื่อของยายสอน บทบาทของตัวละครนี้ก็จะเป็นคนช่างคิด เข้าใจธรรมแห่งชีวิต ยายสอนเป็นผู้ชี้ ให้ผู้อ่านเข้าใจตรงกับที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอหรือ อุดม ก็เป็นชื่อของดอกบัว ซึ่ง ถือว่าเป็นดอกไม้บัววิสุทธิสำหรับบูชาพระ และตัวละครตัวนี้ก็มีลักษณะดังกล่าว คือ มีจิตใจงดงาม ทั้งๆ ที่มีโอกาสจะไปทำงานอยู่ที่อื่นแต่ก็ไม่ไปเพราะอยากช่วยดูแลคน แก่ที่สถานสงเคราะห์คนชราแห่งนี้ หรือยายอยู่เมื่อยังมีชีวิตอยู่ก็คือยายอยู่ ตัวละคร ตัวนี้เมื่อจบเรื่องถูกกำหนดให้ตาย ดังนั้นเมื่อตายก็แสดงว่าไม่อยู่แล้วนั่นเอง

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่าเหตุการณ์หรือรายละเอียดต่างๆ ที่ผู้เขียนนำมาใส่ใน เรื่องนี้นั้นล้วนมีความสำคัญในอันที่จะอธิบายแนวความคิดหลัก นั่นคือ “ความไม่มี อะไร” จะขอกกล่าวถึงเหตุการณ์การย้ายเตียงของยายจันทร์กับยายสอน การย้ายเตียงนี้ ก็คือ สิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความไม่เที่ยง ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนมีการเกิดดับอยู่ทุกขณะ จิต ตั้งแต่เซลล์ต่างๆ ภายในร่างกายมนุษย์ไปจนกระทั่งสิ่งต่างๆ ในจักรวาล เราไม่ สามารถยึดติดกับอะไรได้ ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนไม่ใช่ของเรา แม้แต่ร่างกายที่เราเคย คิดว่าเป็นของเราแต่เมื่อตายไปเราก็ไม่สามารถนำไปได้ด้วย ดังนั้นจึงไม่มีอะไรที่เป็นจริงและเป็นของเราโดยแท้ ซึ่งผู้เขียนได้บอกผ่านความรู้สึกรับของยายสอนว่า

“..... ถึงเวลาอีกแล้ว ถึงเวลาที่ฉันต้องย้ายออกจากที่เก่าไปสู่ที่ใหม่ นางไม่ได้เสียใจในการย้ายถิ่นฐานครั้งนี้ จะมีบ้างก็เพียงความรู้สึกอาลัยกับเตียงที่เคยนอนเคยนั่ง

-มันก็เท่านั้น

มันเป็นเช่นนั้นมาตลอดชีวิตของนาง มันเป็นมาจนนางปักใจเชื่อแล้วว่าชีวิตของนางนี้ไม่มีอะไรมากไปกว่าการเคลื่อนไป-ไหลไป

แม้ร่างกายก็เถอะ มันเองก็ต้องเคลื่อนไป-ไหลไป

ทุกวันนี้นางไม่ได้ขัดใจมันอีกแล้ว เพราะรู้ว่ามันเป็นธรรมชาติของมันที่ต้องไหลไป เพียงแต่นางอยากให้ชีวิตของนางไหลเร็วกว่านี้ เคลื่อนเร็วกว่านี้ จะได้สิ้นสุดกันเสียที่.....”

หรือ บทสนทนาที่ถ่ายทอดพูดกับยายบุญเรือน

ยายสอน (ถอนใจ) “เฮ้อ โลกมนุษย์มันก็อย่างนี้แหละแม่ ย้ายกันไปย้ายกันมาไม่สิ้นสุด”

และผู้เขียนได้เน้นย้ำแนวคิด โดยให้ชายชราที่อยู่ในห้องใต้ทรง ตะโกนขึ้นมาว่า

“ไม่มีอะไร ไม่มีอะไรจริงๆ”

นอกจากนี้เราจะเห็นได้ถึงแนวคิดเกี่ยวกับคำสอนทางพระพุทธศาสนาอีกหลายตอนในบทสนทนาหรือคำบรรยายในเรื่องดังคำพูดของยายสอนที่บอกว่า

“..... ของบนโลกนี้มันก็ไม่ใช่อะไรของเราอยู่แล้วไม่ใช่เธอ”

“..... ท่านว่าเรามาแต่ตัว ก็ไปแต่ตัว เอาอะไรไปไม่ได้ ไม่มีอะไรเป็นของเราจริงๆ หรือ”

“ก็อย่าไปยึดมันมันมาก มันเป็นเรื่องเราแค่ชั่วคราวเท่านั้นแหละ แล้วมันก็จะเคลื่อนไปเป็นของคนอื่น”

จะพบว่าผู้เขียนได้สร้างตัวละครแต่ละตัวให้มีความยึดติดอยู่กับบางสิ่งบางอย่าง ยกเว้นยายสอนที่ค่อนข้างจะจะได้กับเรื่องนี้ (มนุษย์ในโลกแห่งความเป็นจริงก็เช่นเดียวกันที่น้อยนักจะปล่อยวางทุกอย่างได้) อย่างกรณีของยายบุญเรือน ยายบุญ

เรือนเป็นตัวละครที่ยึดติดอยู่กับหลายสิ่งหลายอย่างจนทำให้ชีวิตไม่มีความสุข นอก
จากยายบุญเรือนจะยึดติดกับยศฐานบรรดาศักดิ์แล้วยังมีความยึดติดกับเรื่องเล็กๆ น้อยๆ
เช่น สถานที่ เติงนอน ในตอนที่ยายจันทร์กับยายนวลกำลังนั่งคุยกันอยู่ ยายบุญ
เรือนก็คิดว่าเขามีนหาตัวเองต่างๆ ที่ยายสองคนนั้นกำลังพูดถึงเรื่องอื่น หรือยายทับทิม
เองก็มีห่วงที่ลูกชายคนเล็กซึ่งสติไม่ดี ยายนวลก็ยึดติดอยู่กับเงินทอง ดังจะเห็นจากที่
แกงเคลษธนบัตรไว้ทุกใบ

ในเรื่อง "เวลา" มีฉากอยู่สองฉากที่ผู้เขียนทำให้เราได้เห็นถึงความต้องการ
ภายในจิตใจของตัวละครซึ่งแต่ละตัวก็มีแตกต่างกันไป ฉากสองฉากนี้ได้แสดงให้เห็นถึงความเป็นมนุษย์ไว้อย่างเด่นชัด หนึ่งในสองฉาก คือฉากที่พระมาบิณฑบาตร
ในขณะที่ทุกคนพนมมือรับพรพระนั้น ในใจก็อธิษฐานไปต่างๆ กัน แล้วแต่ว่าชีวิต
ของใครคนนั้นเป็นอย่างไร ซึ่งส่งผลต่อความต้องการภายในจิตใจ ดังเช่น คำ
อธิษฐานของยายทับทิมว่า "เจ้าประคุณ โปรดช่วยลูกอธิณด้วย อย่าให้เขาเป็นอะไร
เลย" เพราะลูกคนเล็กของยายทับทิมซึ่งสติไม่ดีนั้นไม่ได้มาเยี่ยมแกหลายวันแล้ว แก
จึงเป็นห่วงลูกอย่างที่ไม่ทั้งหลายเป็นห่วง หรือ ยายสอนซึ่งค่อนข้างฉาวว้างกับหลาย
สิ่งหลายอย่างได้ก็จะอธิษฐานว่า "เจ้าประคุณ ขอให้อธิณตายวันตายพรุ่งเถอะ อธิณ
เถิดเต็มทีแล้ว ไม่มีห่วงมีกังวลแล้ว อธิณพร้อมแล้วเจ้าคะ" หรือยายจันทร์ที่เงินเหิง
หายไป ก็กังวลกับเงินที่หาย อธิษฐานว่า "ขอให้เงินที่หายไปนั้นได้กลับมาเถอะ ลูก
จะได้มีเงินเอาไว้อุปการะทำบุญ" ส่วนยายบุญเรือนนั้นไม่อยากจะใครมาพบเจอตัว
เองในสถานที่แบบนี้เพราะอับอายในความตกต่ำของตัวเอง จึงอธิษฐาน ว่า "คุณพระ
คุณเจ้า อย่าให้ใครมาเจอเลย"

อีกฉากหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงที่ซ่อนอยู่ภายในจิตใจ (จิตใต้สำนึก) ของตัว
ละคร คือฉากที่มีการถ่ายรูป คนที่มัวเลี้ยงข้าวและมอบเงินให้กับคนชราในเรือน
พยาบาล เป็นการใช้เทคนิคเดียวกับฉากที่ได้กล่าวไปแล้ว ซึ่งเป็นเทคนิคที่ใช้ฉาก
ฉากเดียวกันแต่ต่างตัวละครกัน พฤติกรรมที่เกิดขึ้นจึงแตกต่างกัน ทำให้เห็นถึงการ
เปรียบเทียบอารมณ์อันหลากหลายของมนุษย์ อย่างในตอนที่ย่อมอบเงินให้ยายจันทร์
ได้บรรยายว่า "ภาพกลุ่มบุคคลที่ว่างที่เดียวยายจันทร์ ในภาพยายจันทร์คือของเงิน

กลับมาแล้ว” เพราะในเช้าวันนั้นยายจันทร์ทำเงินหายและไม่มีเงินเลย เมื่อมีคนมา
บริจาคจึงรีบรับไว้ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่อยู่ภายในจิตใจสำนึกของยายจันทร์ หรือ
ตอนที่ยายมอบเงินให้ยายทับทิมได้บรรยายว่า “ภาพกลุ่มคนที่เคียงยายทับทิม ยาย
ทับทิมนั่งนำศาลาหลังขณะมือรับของ” เพราะยายทับทิมแกล้งคิดถึงลูกชายคนเล็ก
ของแกที่หายหน้าไป หรือตอนที่ยายมอบเงินให้ยายอยู่ได้บรรยายว่า “ภาพกลุ่มคน
สว่างวาวขึ้นที่เคียงยายอยู่ ยายอยู่ชั้นมือจับของ แต่คาเหม่อลอยทางปลายเตียง”
เพราะในขณะนั้นยายอยู่ใกล้จะตายแล้ว และในตอนเย็นของวันนั้นอุบลก็พบว่ายาย
อยู่ไม่มีลมหายใจ และตอนที่ยายมอบเงินให้ยายบุญเรือนได้บรรยายว่า “ไฟแฟลชสว่าง
วูบ, รูปที่เห็น ยายบุญเรือนนั่งสง่า มือที่ยื่นของให้ระหว่างคนทั้งสอง ดูไม่ออกว่า
ใครเป็นคนยื่น ใครเป็นคนรับกันแน่” เพราะในขณะนั้นความจริงได้ปรากฏ ยาย
บุญเรือนได้พิสูจน์ให้ทุกคนเห็นว่าแกเป็นลูกเจ้าพระยาจริงๆ และยาที่มาเลี้ยงอาหาร
ในวันนั้นก็ถือซีซ่าร์ของแกนั่นเอง ทำให้ยายบุญเรือนรู้สึกภาคภูมิใจที่สถานะอัน
แท้จริงของแกได้ปรากฏ แต่ต่อมายายบุญเรือนก็ได้คิดว่า ถึงที่แกเคยยึดติด สิ่ง
ที่หลงติดมาตลอดเวลานั้น มันไม่ได้ติดกับนาง แต่นางไปติดกับมันเอง และเริ่มรู้ว่า
ตัวเองไม่ได้วิเศษวิโสไปกว่าใครในที่นี้ รู้ว่าตัวเองเป็นคนธรรมดาเท่ากับทุกคนบน
เตียงในเรือนนี้

การที่ผู้เขียนจำกัดฉากให้มีลักษณะที่แคบ คือมีฉากใหญ่ ได้แก่โรงละคร
และมีฉากเล็กซ้อนอยู่ในฉากใหญ่ ได้แก่ ฉากบนเวที ซึ่งเป็นฉากเรือนพยาบาลใน
สถานสงเคราะห์คนชรา การจำกัดฉากในลักษณะนี้ มีนัยยะที่สำคัญคือผู้เขียน
ต้องการจะให้ผู้อ่านรู้สึกอึดอัดกับสภาพฉากที่ซ้ำซากจำเจ การแสดงละครบนเวทีที่
ปล่อยให้ผู้ชมอึดอัดไปกับเวลาที่เดินไปอย่างช้าๆ และตัวละครที่แสดงการดำเนิน
ชีวิตประจำวันไปเรื่อยๆ ก่อให้เกิดความอึดอัดเช่นกัน สิ่งเหล่านี้ทำให้เห็นว่าชีวิต
ของเราไม่มีอะไร เราอยู่กับความซ้ำซากจำเจวนเวียนอยู่ในวัฏจักรของการเกิด แก่
เจ็บ แล้วก็ตาย โลกนี้ที่ดูเหมือนกว้างใหญ่แท้จริงแล้วก็แคบนิดเดียว ผู้เขียนได้
บรรยายฉากเรือนพักแห่งนี้ไว้ในตอนหนึ่งว่า

“.....ภายในเรือนพักแห่งนี้ก็กลับเข้าสู่ความสงบอีกครั้ง ร่างทุกร่างเอนราบ
อยู่บนเตียง ในเรือนพักแห่งนี้จึงคล้ายกับเรือนจำที่จองจำนักโทษเหล่านี้ไว้มิให้ย่าง
กรายออกไปได้ โดยมีความขราและโรคเป็นนายเรือนคอยคุม ถูกคัมภีร์มาพิมายยังคง
แกว่งไป-แกว่งมาอยู่ข้างบนของภาพ เสียงดึก-ด็อก ดึก-ด็อก ดังอยู่ตลอด”

นอกจากนี้การดำเนินเรื่องภายในโรงละครที่ผู้เขียนได้บรรยาย การแสดงที่
น่าเบื่อหน่ายและกลิ่นเหม็นของบิสทาวะที่โซมมาจากเวทีภายในโรงละครนั้นช่วยเน้น
ย้ำให้เห็นถึงความทุกข์ที่เกิดขึ้นกับชีวิต ซึ่งไม่ว่าอะไรก็ล้วนก่อให้เกิดความทุกข์ได้
ทั้งสิ้น แม้จะอยู่ดีๆ ก็ยังเกิดทุกข์ คำว่าทุกข์ มาจาก ทุกข์ คือการไม่อาจทนอยู่ได้
ในสภาวะใดสภาวะหนึ่ง ความตายจึงก่อให้เกิดทุกข์ การมีชีวิตอยู่ก็ยิ่งก่อให้เกิดทุกข์
คือทุกข์จากการแบกรับสภาพสังขารที่เสื่อมโทรม ดังจะเห็นจากยายสอนที่แม้จะ
ปล่อยวางได้แต่ก็ยังมีความปรารถนาที่จะพ้นจากสังขารที่เสื่อมโทรมและเป็นทุกข์
จึงอธิษฐานขอพรจากพระว่า “ขอให้ฉันทายวันตายพรุ่งเถละ ฉันทนเปื้อนเต็มทีแล้ว ไม่
มีหวังไม่มีกังวลแล้ว ฉันทนพร้อมแล้วเจ้าคะ”

ส่วนแนวคิดย่อยประการหนึ่งที่ผู้เขียนได้ถ่ายทอดออกมาสู่ผู้อ่านนั้นก็คือ
สภาพชีวิตของชนชราซึ่งถูกปล่อยปละละเลยและสภาพจิตใจของคนในสังคมทุกวันนี้
มีแต่ความเห็นแก่ตัวและเอารัดเอาเปรียบกัน

สภาพของชนชรานั้นเป็นสภาพที่ไม่ว่าวันใดก็วันหนึ่งข้างหน้า เราทุกคน
ย่อมต้องประสบกับมันความตายก็เช่นกันจะช้าหรือเร็วเราทุกคนก็หนีความตายไปไม่
พ้น ภาพในฉากบนเวทีในเรื่องนี้ได้แสดงให้เห็นถึงภาพของชนชรา เวลาที่คนเรา
แก่ตัวลงก็คล้ายกับเป็นเด็กทารกอีกครั้ง จะทำอะไรเองก็ไม่ได้ ต้องให้คนอื่นบิ๋น
ข้าว อาบน้ำ แต่งตัวให้ แต่สภาพของเด็กทารกก็ยังมีควมน่ารักน่าพิสมัยผิดกับ
สภาพของชนชราซึ่งหาอะไรที่เป็นสิ่งเจริญหูเจริญตาไม่ได้ ในขณะที่ทารกมีแต่จะ
เจริญเติบโต ส่วนคนชรานั้นกลับมีแต่สังขารจะเสื่อมลงทุกวันและนับวันรอความตาย

ผู้เขียนได้สะท้อนภาพสังคมทุกวันนี้ว่านับวันคนชราจะถูกละเลยมากยิ่งขึ้น
ทุกคนต่างก็คิดว่าคนชราเป็นภาระของสังคม แต่ใครเล่าจะคิดว่าก่อนหน้านั้นคนชรา

นี่แหละที่เคยเป็นคนหนุ่มสาว เป็นกำลังในการพัฒนาสังคม และคนในวัยหนุ่มสาว
ทุกวันนี้เอง เมื่อถึงวันหนึ่งข้างหน้าก็ต้องกลายเป็นคนชราเช่นเดียวกัน ผู้เขียนได้พูด
ถึงปัญหาที่คนชราถูกละเลยทอดทิ้งไม่เอาใจใส่ โดยได้แสดงผ่านชีวิตของยาย
ทับทิมว่า

“.....ครั้งเมื่ออยู่กับลูกสาว ศิวมันก็บ่นก๊วเอา บางทีบางเรื่องที่นางทำไป
เพราะคิดว่าถูกต้อง ลูกสาวก็โกรธเป็นฟืนเป็นไฟ ออกปากให้ไปอยู่กับลูกชาย นางก็
ก้มหน้ากลับไปหาลูกชาย ไม่นานลูกสะใภ้และลูกชายก็ช่วยกันโยนกลับมาให้ลูกสาว
โยนไปโยนมา ชีวิตบั้นปลายของนางนั้นไม่ผิดกับตะกร้อ ที่มีคนเตะลอยไปลอยมา
ไม่มีวันตกถึงพื้นได้พัก่อน.....”

หรือเรื่องของยายอยู่ซึ่งถูกละเลยทอดทิ้งให้แท็กชีพามาส่งที่สถาน
สงเคราะห์คนชราแห่งนี้ ด้วยว่ายายแก่มากแล้วจำทางกลับบ้าน ไม่ได้จึงต้องอยู่ ณ ที่นี้

หรือภาพของคนชราที่ว้าเหว่ ต้องการความรักความเอาใจใส่ ในตอนที่
อุบลนึกถึงคุณตาคนหนึ่งซึ่งมาหลงรักเธอ ในขณะที่เธอเฝ้าปรนนิบัติดูแลคุณตา คุณ
ตาก็คิดว่าอุบลรักแทนเช่นหนุ่มสาว ในบทสนทนาตอนหนึ่ง พ่อได้พูดว่า “.....เดียว
นี้คนแก่มันไม่สำคัญอะไรแล้วนี่ สังคมเขาไม่ต้องการแล้ว เขาต้องการจะไปข้างหน้า
กัน ไม่คิดถึงข้างหลัง ไอ้ที่มันโตขึ้นมาได้ทุกวันนี้ คนข้างหลังเขาก็มีส่วนสร้าง ไม่
ใช่รูปไปมันจะโตขึ้นมาวันนี้ ฝรั่งนี่ คิดแต่ว่าหมดประโยชน์แล้วทิ้ง.....”

ทางด้านสังคม ผู้เขียนยังได้สะท้อนภาพของการเอารัดเอาเปรียบเด็ก โดย
การใช้แรงงานอย่างไม่เป็นธรรม ในสภาพสังคมเช่นทุกวันนี้ คนอ่อนแอขี้ขลาดที่จะ
ถูกคนเข้มแข็งกว่าเอารัดเอาเปรียบ คนอ่อนแอพวกนี้ก็ได้แก่เด็ก คนชรา คนพิการ
ไม่ว่าจะทางร่างกายหรือทางสมองซึ่งจะต้องต่อสู้ดิ้นรนไปตามยถากรรม ไม่มีใครคิด
ที่จะเหลียวแลหรืออนุเคราะห์ ชำร่วยยังหาทางเอารัดเอาเปรียบจากคนพวกนี้ จะเห็น
ว่าผู้เขียนได้สะท้อนความเป็นไปทั้งหมดนี้แทรกเข้ามาในท้องเรื่องด้วย

นอกจากนี้ผู้เขียนยังสะท้อนสภาพสังคมที่ให้ความสำคัญกับวัตถุมากกว่า
จิตใจ เงินเป็นตัวแปรสำคัญของการดำรงชีวิต คนเราทุกคนจึงอยากที่จะมีเงิน คนที่
ไม่มีเงินก็มีความความหวังว่าสักวันจะมีเงิน คนเหล่านี้สร้างความหวังความฝันด้วย

การซื้อสลากกินแบ่งรัฐบาล แท้จริงแล้วเงินก็คือกระดาษธรรมดาแต่คนเราไปกำหนด
ค่าให้กับมัน ทำให้มันมีราคาขึ้น แล้วคนก็แก่งแย่งแข่งขันเพื่อที่จะให้ได้มันมา
แม้จะต้องกระทำผิดบาปเพียงใด เงินจึงเป็นตัวการนำความทุกข์มาสู่มนุษย์ เงินทำ
ร้ายคนให้เสียสติ หลงอยู่กับเงาซึ่งแท้จริงแล้วไม่มีอะไร ดังคำพูดของลูกชายยาย
ทับทิมที่สติไม่ค่อยดีแล้วว่า

“ที่บึงใหญ่ มีบัวสีขาวดอกใหญ่ เงามันเป็นสีเงิน ปลามันมารุมกินเงา
แย่งกัน กัดกันเอง.....”

“ไม่มีใครได้กินเงาของดอกบัว มันมีแต่เงา.....”

จะพบว่าผู้เขียนได้แทรกปรัชญาแห่งชีวิตมากมายในเรื่อง โดยเฉพาะความ
ไม่มีอะไร ซึ่งเป็นสาระสำคัญของเรื่อง แม้ในตอนจบเรื่องก็เช่นกัน ที่จบลงด้วยการ
ตายของยายอยู่ ผู้เขียนสะท้อนความคิดของยายสอนออกมาโดยการบรรยายว่า

แม้อยู่เขาไม่ได้อยู่แล้ว แม้อยู่เขาหายไปแล้ว ร่างที่นอนอยู่ตรงหน้าเอ็ง

นี่ไม่ใช่แม่อยู่ เป็นแค่ศพ ศพคนนอนอยู่แค่ศพ

ถ้าอย่างนั้นร่างกายคนก็มีค่าแค่ศพใช่ไหม?

ท้ายสุดเหลือแค่ศพใช่ไหม

.....
ถูกก็เป็นศพ แล้วจะมายืนดูศพกันอีกทำไมเล่า?

และในที่สุด ห้องถูกทรงที่หลายๆ คนโดยเฉพาะยายสอนสงสัยว่ามีอะไร
ผู้เขียนก็ได้เฉลยโดยบรรยายว่า

.....บานประตุนั้นค่อยๆ แฉกเปิดออก ช้า ช้า จนกว้างสุด เผยให้เห็น
ภายในห้องถูกทรงไม่มีสิ่งใดเลย ไม่มีเครื่องใช้ ไม่มีของใช้สักชิ้นที่จะยืนยันว่ามีใคร
เคยอาศัยอยู่ในห้องนั้น เป็นเพียงห้องว่างเปล่า

มันเป็นเพียงห้องว่างเปล่า

ห้องว่างเปล่า

.....

ซึ่งเป็นการเน้นย้ำแนวความคิดหรือสาระที่ผู้เขียนนำเสนอมาตลอดทั้งเรื่อง คือ ความไม่มีอะไร เสงี่ยมของชายชราในห้องลูกกรงเป็นเพียงสิ่งหนึ่งที่ผู้เขียนใช้ในการสื่อเรื่องราว เมื่อได้ยินเสียงเราอาจหลงคิดว่ามีตัวตน แต่แท้ที่จริงกลับไม่มีสิ่งใด ทุกอย่างที่อยู่บนเวทีเป็นเพียงสิ่งสมมุติ ฉากก็สมมุติ ตัวละครก็สมมุติ ชีวิตในโลกแห่งความเป็นจริงก็ไม่ต่างอะไรกับละครเวที ล้วนสมมุติกันขึ้นมาทั้งนั้น ไม่มีสิ่งใดเป็นของเรา ดาไปแล้วก็เอาอะไรไปด้วยไม่ได้แม้แต่ร่างกายที่เคยคิดว่าเป็นของเราก็กังไม่ไหว ซึ่งทั้งหมดนี้ตรงกับปรัชญาทางพุทธศาสนา คือ อนัตตา ความไม่มีตัวตน

ดังนั้นนวนิยายเรื่อง “เวลา” จึงแสดงให้เห็นถึงลักษณะแห่งชีวิต คือกฎแห่งไตรลักษณ์ อันได้แก่นิจจัง (ความไม่เที่ยง) โดยผู้เขียนได้แสดงถึง การแก่ การเจ็บ และการตายในชีวิต อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงความไม่เที่ยงแห่งสรรพสิ่งอื่นๆ ทั้งรูปธรรม คือ ข้าวของเงินทอง หรือสังขาร และนามธรรมอันได้แก่ ความสุข สมหวัง ขสตาบรรคาศักดิ์ เป็นต้น เมื่อสรรพสิ่งต่างๆ ไม่เที่ยงย่อมก่อให้เกิดข้อคิดกับมันเป็นทุกข์ ซึ่งเป็นหลักข้อสองของกฎไตรลักษณ์ คือ ทุกขัง โดยผู้เขียนได้ผูกโยงให้เห็นจากตัวละครต่างๆ ในเรื่อง เช่น ตัวละครที่ต้องประสบความทุกข์จากการสูญเสีย และการหลุดพรากจากสิ่งที่รัก หรือความทุกข์ที่เกิดจากการแบกรับสังขารที่เสื่อมโทรม เป็นต้น และสุดท้ายผู้เขียนได้เน้นย้ำถึงเรื่องสำคัญคือ หลักอนัตตา (ความไม่มีตัวตน) โดยได้ใช้ฉากเวทีละครตั้งแต่ต้นเรื่องเป็นการบอกนัยยะสำคัญว่าถึงต่างๆ ในโลกนี้ล้วนเป็นสิ่งที่ถูกสมมุติขึ้นทั้งสิ้น ทุกสิ่งเกิดขึ้นตาม “เวลา” ตั้งอยู่ตาม “เวลา” และก็ดับสลายไปตาม “เวลา” แม้เวลาจะไม่มีตัวตน แต่เวลากลับมีค่าอย่างยิ่งและเปรียบเสมือนนายใหญ่แห่งสรรพสิ่งทั้งมวล หากเราสละตัวพ้นจากพันธนาการแห่งเวลาได้ นั่นหมายถึงเราก้าวพ้นจากวัฏจักรแห่งการเกิดดับของชีวิต แต่จะมีใครสักกี่คนกันเล่าที่จะหลุดพ้นจากอำนาจของ “เวลา”